

Virág Barnabás

Repedések a falon – úton a közgazdaságtan megújulása felé?

A 2008/2009-es globális pénzügyi válság váratlanul érte a főáramhoz tartozó, neoliberais-neoklasszikus közgazdászokat. Ennek megfelelően a válságot követő években éles vita bontakozott ki a tudomány jövőjéről. A gazdasági helyzet normalizálódásával a vita egyre inkább elhalkult. Ebbe az állóvízbe dobott követ az elmúlt év végén diákok, professzorok és újságírók egy csoportja (New Weather Institute és a Rethinking Economics csapata) a közgazdaságtan megreformálását követelve. Írásomban a csoport követelése mellett az odáig vezető útról kívánok rövid áttekintést adni.

Az elmúlt év decemberében egy szimbolikus, ám a hazai szaksajtóban kevés figyelmet kapó esemény történt Nagy-Britannia London School of Economics (LSE) egyetemén. A reformáció 500. évfordulóján, hasonlóan ahogyan anno Luther Márton függesztette ki téziseit a wittenbergi vártemplom kapujára, ezúttal a közgazdaságtan aktuális állapotával elégedetlen fiatal közgazdászok és kutatók egy csoportja „szegezett ki” 33 tézist a LSE ajtajára. Megítélésük szerint a közgazdaságtan lehetőségeihez képest sokkal kevesebbet tesz azért, hogy tudományosan megalapozott információkkal segítse világunkat jobbra tenni. Épp ezért céljuk a közgazdaságtan megreformálásának elindítása. 2017. december 12-én közreadott kezdeményezésükhöz egy héttel később 69 professzor csatlakozott (a csoport 33 pontja a cikk végén szereplő keretes írásban található).

A lépés nem csak a Luther Márton tetteivel való párhuzam miatt lehet szimbolikus. Az LSE egyrészt ikonikus, a világ legjobb közgazdasági képzést nyújtó egyetemeinek egyike, másrészt 2008. novemberében – látva a viharos sebességgel terjedő válság mélységét – éppen ezen egyetem professzorainak körében hangzott el II. Erzsébet angol királynő azóta híressé vált kérdése: Miért nem voltak képesek Önök mindezt előrelátni? A kérdésre professzorok egy szélesebb csoportja később nyílt levélben választ is küldött. Harmadrészt a szerzők megállapításai szerint a közgazdaságtan – hasonlóan a középkori katolicizmushoz – önkorrekcióna képtelenné és dogmatikussá vált, amelyben a jelenlegi főáramú közgazdaságtan nemkívánatos monopóliumot alakított ki. Kezdeményezésük célja, hogy a közgazdaságtan egy nyitottabb, demokratikusabb, korunk valós társadalmi és gazdasági problémáira érzékeny tudományként fejlődjön tovább.

Hogyan jutottunk idáig - válságok és új paradigmák

A nagy gazdasági válságok sajátja, hogy a gazdasági megrázkódtatás idővel a közgazdaságtan, mint tudomány dimenziójában is új paradigmák, uralkodóvá váló gondolkodásmódok felemelkedését hozza magával. Így történt ez az 1929-33 világválság időszakában John Maynard Keynes színrelépésével, akinek forradalmi újításai mellett, hogy lerakták a modern makroökonomia alapjait, a 70-es évekig dominálták a közgazdasági gondolkodást, amelyben fontos szerep jutott az aktív gazdaságpolitikai beavatkozásnak. Hasonlóan jelentős váltás történt a 80-as évek fordulóján a nagy olajválságokat követően, amely egészen a legutóbbi válság kirobbanásáig meghatározó ún. neoklasszikus szintézis és az arra erősen építő neoliberális gazdaságfilozófia felemelkedését és uralkodóvá válását hozta magával. Ennek nyomán az aktív gazdaságpolitikai beavatkozással szemben a piaci önkorrekcióna stabilizáló szerepét állították előtérbe.

A válság előtt a főáramhoz tartozó közgazdászok a 90-es évektől egyre nagyobb meggyőződéssel vallották, hogy a fejlett világban újabb mély gazdasági válság már nem következhet be (a kor talán legikonikusabb mondata 2003-ból a Nobel-díjas Robert Lucastól származik: akkori megítélése szerint „... a gazdasági válságok problémáit évtizedekre sikerült megoldani...”). Kisebbségi sokkhatások érhetik a rendszert, de a szabad piaci mechanizmusok idővel ismét egyensúly irányába mozdítják a gazdaságainkat. Az újklasszikus és az újkeynes-i iskolai tanításainak ötvözetéből létrejövő neoklasszikus szintézis, mint főáram közgazdászait gyakran azonosítják a szabad piac feltétlen híveiként, szemben az aktív állami beavatkozással. Természetesen, mint a legtöbb közgazdasági főáram, ez sem volt teljesen homogénnek tekinthető. A főáramon belül is voltak közgazdászok, akik továbbra is az állam aktív szerepvállalása mellett érveltek (talán legjelesebb képviselőjük az azóta szintén Nobel-díjas Paul Krugman volt), míg mások a szabad piaci mechanizmusokkal szemben az állami szerepvállalás minimalizálását javasolták (legismertebb képviselőjük többek között a már említett Robert Lucas mellett, Robert Barro és Edward Prescott voltak). A résztvevő amerikai egyetemek után csak Saltwater-Freshwater vitaként ismert párbeszédben végül utóbbi csoport vált uralkodóvá, így a főáramú közgazdaságtan a 90-es évektől egyre inkább hangsúlyozta az állami szerepvállalás visszaszorítását (leegyszerűsítve az államnak leginkább a „játékszabályok” kialakítására érdemes fókuszálni), miközben a gazdaság koordinálását érdemes a szabad piacra bízni. Természetesen nem véletlen egybeesés, hogy a rendszerváltást követő időszakban meghatározó közgazdászoktól szinte hetente olvashattunk hasonló gondolatokat a hazai sajtóban is.

Az elhúzódó, globálissá terebélyesedő és rendszerszintűvé váló válság teljesen váratlanul érte a főáramhoz tartozó közgazdászokat. Tovább rontott a helyzeten, hogy nem csak a válság előrejelzésében, hanem a válságból kivezető terápiák kidolgozásában is komoly hiányosságokat mutattak fel. Mivel a kiváltó okok (az eszközárak emelkedése és hirtelen kipukkadása, a pénzügyi rendszer szerepe, a gazdasági szereplők heterogenitása és a racionálistól eltérő viselkedése) többnyire kívül álltak a neoklasszikus szintézis elemzési területén, így a válság menedzselésében a gazdaságpolitika döntéshozói friss ötletek helyett egyre inkább a korábbi, majd 70 éves keynesi tanokhoz és az aktív állami szerepvállaláshoz nyúltak vissza. Ennél is rosszabb eredményre vezetett, ha nem a keynesi elvek, hanem a neoliberais elgondolásokat erőltetve történtek kísérletek az uralkodó narratíva melletti válságkezelésre fiskális megszorításokat erőltetve, de a válság speciális természete miatt ezek szinte kivétel nélkül a GDP még erőteljesebb visszaesésével, általános társadalmi elégedetlenséggel és politikai instabilitással végződtek (tipikus példaként említhető a görög válságkezelés, vagy a 2008/2009-es magyar kiigazítási kísérletek).

A válság akkut időszakának lecsengésével megkezdődött a közgazdaságtan önvizsgálata is. Véleményformáló közgazdászok, kutatók és intézmények (ilyen volt pl. az IMF és a BIS) sorban jelentettek meg írásait, melyekben kritikus, gyakran önkritikus elemzésekben taglalták a válság kialakulásához vezető okokat (ittthon a legaktívabb vita az Eltecon blogon zajlott). Az elemzéseket látva a legtöbb, a téma iránt érdeklődő olvasó érzése az lehetett, hogy hamarosan egy, a huszadik század 30-as, majd 70-es éveket követő paradigmaváltásához hasonló eseménynek kell bekövetkeznie. A vitákból alapvetően három álláspont kristályosodott ki: a legkritikusabbak szerint a neoklasszikus szintézis által alkalmazott absztrakció és a valóságtól elrugaszkodott feltevések csak arra

elegendőek, hogy elefántcsonttoronyba zárják a közgazdászokat, ahol a közvélemény számára értelmezhetetlen intellektuális vitákat folytathatnak, ezért teljesen új fejlődési irányokat kell kijelölni a makroökonómia számára. A „középutas” vélemények elismerték a neoklasszikus szintézis hiányosságait, de a hibákat a meglévő főáramon belül korrigálhatónak tartották (hasonlóan gondolkodott egyébként kezdetben a katolicizmusról Luther Márton is). Végezetül az optimista vélemények szerint a közgazdaságtannal alapjaiban minden rendben van, a válság oka a tudomány hatókörén kívül eső kapzsi bankároknak és a rövidlátó, öncélokot követő politikusokban keresendő (ez a magyarázat, persze kissé nehezebben érthető, mivel ezen időszakban sok, önmagát neoklasszikus közgazdásznak valló szakember ült „másodállásban” döntéshozói, tanácsadói pozícióban pénzügyi intézményekben vagy töltött be befolyásos politikai véleményformáló szerepet).

A világgazdaság helyzetének lassú normalizálódásával a kezdeti reformlendület alábbhagyott és így a közgazdaságtan, mint tudomány fejlődésében az átütő reformok továbbra is váratnak magukra. Távrolról nézve akár azt is állíthatnánk, hogy valami azért elkezdődött. Az elmúlt évtizedek közgazdasági Nobel-díjasainak névsorát böngészve időről-időre találkozhatunk a szűken vett főáramtól távoli kutatási területek képviselőivel (elég csak a legutóbbi díjazott, a viselkedés közgazdaságtan professzorának, Richard H. Thalernek a nevét említeni), miközben a médiában egyre nagyobb megszólalási felületet kapnak a korábbi főáram hangos kritikusai (pl. Joseph Stiglitz, Thomas Piketty). Ugyanakkor az akadémiákon, a tudományos folyóiratokban a jég továbbra is csak lassan olvad és a helyzet az egyetemi életben is csak alig változott. Elfogadott egyetemi diplomát továbbra is az angolszász modell példaira építő egységes tankönyvek elsajátítása útján lehet megszerezni, míg a tudományos fokozat megszerzéséhez vagy jegyzett folyóiratokban történő publikációkhoz a főáramú makroökonómia módszertanának kifogástalan használatán keresztül vezet a könnyebb út. Talán ez a helyzet indokolta a bevezetőben már említett esemény résztvevőinek kezdeményezését is.

Mi a főáramú közgazdaságtan problémája?

Gyakori kritika a neoklasszikus főárammal szemben, hogy a túlzott matematizálás és az absztrakt modellek irányába toltta el a makroökonómiát. Megítélésem szerint ez egysíkú vélemény. A meteorológusok és az aerodinamikával foglalkozó szakemberek is egyre bonyolultabb modellekkel próbálják meg feltérképezni világunkat, mégsem ülünk fel kevesebb bizalommal a repülőgépekre. Sőt.... Amiben egészen biztosan forradalmi újítást hozott a neoklasszikus szintézis – a makroökonómia mikro megalapozása mellett – az éppen az, hogy letette az alapokat ahhoz, hogy gazdaságainkat formalizált, konzisztens rendszerekben is leírassuk. A problémák sokkal inkább abból adódtak, amikor a matematika alkalmazása öncélúvá és a tudományos minősítés egyetlen fokmérőjévé vált.

Részben ideológiai (a rendszerben mindig működik a „láthatatlan kéz”, ami előbb vagy utóbb, de az egyensúly felé tereli gazdaságainkat), részben technikai kényszerűségből (adott számítási kapacitások mellett belátható időn belül megoldható modellekre volt szükség) olyan feltevések épültek a modellekbe, amelyek távrolról sem voltak realiztikusak. A legnagyobb problémát jelentő és a legtöbbet támadott feltevés a gazdasági szereplők racionalitásának feltételezése volt. Miközben az agykutatás és a pszichológia eredményei egyértelműen azt mutatták, hogy többnyire gyarlóak

vagyunk és sokszor még rövid távon sem vagyunk képesek racionális döntéseket hozni, a főáramú közgazdaságtan szinte a végletekig kitartott ezen feltevés alkalmazása mellett. Hasonló problémát okozott a modellekben a reprezentatív szereplők alkalmazása. Természetesen itt sem kell a társtudományok kutatási eredményeinek mélyére ásni magunkat, hogy érezzük, egy-egy vállalat vagy háztartás döntése ezernyi tényező alapján különbözhet egymástól, ráadásul ezen döntések még kölcsönösen befolyásolhatják is egymást (pl. döntéseinknél gyakran adunk pletykákra, ismerőseink tanácsaira vagy épp közös eufóriákra).

Hasonlóan problémásnak bizonyult a modellek egyensúly-felfogása. Az a feltevés, hogy ha rövid távon nem is (hiszen lehetnek a gazdaságban ún. súrlódások), de hosszú távon a gazdaság valamennyi piaca az egyensúly irányába mozog, az egyik leggyengébb láncszem. Ebben a keretben nehéz magyarázatot adni a pénzügyi piacokon időről-időre kialakuló buborékokra, vagy épp a legutóbbi válság után az európai munkapiacot jellemző elhúzódó magas munkanélküliségre. Ráadásul további problémát jelent, hogy a tartós egyensúly-hiány a gazdaság hosszabb távú növekedési pályáját is módosítja (ez az ún. hiszterézis jelenség).

Részben a '70-es évek gazdaságpolitikai tapasztalatai alapján, részben a racionális várakozások feltevéséből adódóan a neoklasszikus gondolkodásból szinte teljesen hiányzott az állam aktív szerepvállalásának feltérképezése. A fiskális politika többnyire csak mint a kiadások és bevételek számviteli kiegyensúlyozásaként, míg a monetáris politika egyetlen erős mandátummal (az árstabilitás elérése) rendelkező független szereplőként jelent meg a modellekben. A fejlett világ hosszú ideig stabil növekedéssel és alacsony inflációval jellemezhető időszak sokáig erősítette is a feltevés helyességét, azonban – mint azt a válság bebizonyította – ezen időszakban a pénzügyi rendszerben komoly egyensúlytalanságok épültek fel. A közgazdaságtan nem véletlenül nem foglalkozott a növekvő pénzügyi feszültségekkel, hisz a pénzügyi rendszer szerepének megértése sokáig hiányzott a főáramból. Az elmúlt évtizedben számos további feltevés került még a kritikák keresztútjába (a pénzteremtés kérdéskörétől, a csőd lehetőségének értelmezésén és a monopóliumok szerepének vizsgálatán át a demográfiai változások figyelembevételéig), ám ezeket terjedelmi korlátok miatt nem részletezném tovább.

A feltevésekből adódó problémák természetesen a modellek empirikus alkalmazhatóságát is gátolták. Mivel a modellek értékelésében az elsődleges szempont a belső konzisztencia és a megoldhatóság lett, így a modellek összetettsége mellett a tényadatokkal való összevethetőség hiánya is gátolta az elméleti és gyakorlati közgazdászok közötti pozitív visszacsatolások kialakulását. A gazdaságpolitikával kapcsolatban az elmúlt évtizedekben gyakran használt mondássá vált, miszerint „Félig tudomány, félig művészet”. Az igazi problémát az jelentette, hogy a tudomány és a művészet szinergiák helyett egyre inkább egymástól függetlenül, saját világában képzelte el a fejlődését...

A megújulás a perifériáról érkezik

Nem kérdés, hogy a közgazdaságtannak megújulásra van szüksége. Bár vannak területek, ahol komoly előrelépések is történtek (pl. a pénzügyi közvetítés szerepének jobb megértése vagy a heterogenitás következményeinek feltérképezése), ugyanakkor az sem kérdés, hogy a megújulás egyelőre vontatottan halad. Ennek oka egyrészt, hogy mint minden nagy változás korában, a

közgazdaságtan területén is intézményi tehetetlenségek és status quohoz való ragaszkodás lassítja a változást, másrészt azonban ellentétben a '30-as vagy épp a '70-es évek paradigmaváltásaival, egyelőre még várat magára a meglévő tudást új, megfelelő alternatívát nyújtó konzisztens rendszerben szintetizálni képes „zseni(k)” színrelépése is.

A világgazdaság egy hosszú és mély válságot követően épp nyugalmasabb időszakát éli, de nem eshetünk ismét a válság előtti főáramú közgazdászok túlzott magabiztosságának hibájába. Nem sikerült megoldani minden problémát és minden bizonnyal időről-időre bekövetkező újabb gazdasági megrázkódtatások várnak még a világra. A közgazdaságtannak olyan új, a világ fejlődését és társadalmi stabilitását veszélyeztető kérdésekre kell választ adnia, mint a társadalmak előrege-
deése, a környezeti erőforrások korlátossá válása vagy épp a töretlenül növekvő vagyoni és jövedelmi különbségek problémája.

A tudomány fejlődése már számtalanszor bizonyította, hogy az új gondolatok sokszor addig perifériának tartott területekről érkeznek. Az interdiszciplináris kapcsolatok erősödése a közgazdaságtanban is elkezdődött. A viselkedéstudomány, az intézményi gazdaságtan, a gazdaságtörténet, a geotudományok vagy épp a politológia területén számos új eredmény látott napvilágot az elmúlt időszakban, amelyek mélyebb megértése és a közgazdaságtanba, mint tudományba történő integrálása nagyban elősegíthetné a fejlődést. Ehhez természetesen nyitottságra, őszinte önvizsgálatra és – ahogy egyébként azt Oliver Blanchard az IMF korábbi vezető közgazdásza is ajánlotta – kellő szerénységre lesz szüksége korunk közgazdászainak. A változással nem várható meg az ilyenkor rendszeresen követett akadémiai élet-szakmai folyóiratok-egyetemi tankönyvek egymásra épülő hármas sorrendje, a megújulást érdemes minden dimenzióban egyszerre keresni. Ehhez szükséges, hogy az új gondolatok ne csak a tudomány csúcsán, de a szakmai sajtóban vagy az egyetemi pad-sorokban is minél gyorsabban elérhetővé váljanak.

A Magyar Nemzeti Bank évek óta a közgazdaságtan megreformálását sürgető kutatókhoz hasonló álláspontot képvisel. A jegybank megítélése szerint az elmúlt években felhalmozott új tapasztalatok és tudás beépítésével, a társtudományok közötti kapcsolatok erősítésével, a nyílt párbeszéd folytatásával, a gazdaság és a társadalom problémái iránt mutatott nagyobb érzékenységgel a közgazdaságtan megreformálható. Ráadásul történelmi lehetőséget jelenthet, hogy a 21. században a technológiai fejlődés is várhatóan a közgazdászok mellé áll. Az óriás adatbázisok elérhetőségével (big data jelenség) és a számítástechnikai kapacitások fejlődésével korábban soha nem tapasztalt elemzési lehetőségek nyílnak meg a tudomány számára. Lehetőségeinket megfelelően kihasználva elképzelhető, hogy még csak most következik majd a közgazdaságtan igazi aranykora...

„33 TÉZIS A KÖZGAZDASÁGTAN

REFORMÁCIÓJÁHOZ

A VILÁGNAK SZEGÉNYSÉGGEL, EGYENLŐTLENSÉGEKKEL, ÖKOLÓGIAI VÁLSÁGGAL ÉS PÉNZÜGYI INSTABILITÁSSAL KELL SZEMBENÉZNIÉ...

Aggodalommal tölt el minket, hogy a közgazdaságtan a lehetőségeihez képest sokkal kevesebbet tesz azért, hogy olyan tudományosan megalapozott információkkal szolgáljon, amelyek elősegíthetnék ezen problémák megoldását. Ennek három oka van:

Először, a közgazdaságtanon belül nemkívánatos intellektuális monopólium alakult ki. Az oktatást, kutatást, a szakpolitika-alkotók részére nyújtott tanácsadást és a nyilvános vitákat a neoklasszikus szemléletmód uralja. Számos más megközelítés, amelyek értékes információkkal szolgálhatnának, marginalizálódtak és a közgazdaságtani gondolkodásból kiszorultak. Ez nem azt jelenti, hogy az egyik teória jobb, mint a másik, hanem annak az elvnek kell érvényesülnie, hogy a tudományos előrehaladást csak viták útján lehetséges. A közgazdaságtudományon belül ez a vita elhalt.

Másodsor, bár a neoklasszikus közgazdaságtan történelmi eredményeket ért el és még mindig hasznos, széles tere és lehetősége van a javításnak, a vitának és a más tudományágak és szemléletmódok eredményeiből való tanulásnak.

Harmadsor, úgy tűnik, hogy a közgazdaságtan általánosan elfogadott irányzata képtelenné vált az önkorrekcióra, és inkább hitként mint tudományként fejlődik. Amikor az elméletek és a gyakorlati bizonyítékok konfliktusba kerültek egymással, az elméleteket tartották meg túlságosan is gyakran, míg a gyakorlati bizonyítékokat elvetették.

E Téziseket a közgazdaságtan általánosan elfogadott irányzatának nemkívánatos intellektuális monopóliumával szembeni kihívásként vetjük fel. Ezek példák – az általánosan elfogadott elméletek hibáira, az alternatív megközelítések által adandó tudományos eredményekre, és mindazon módszerekre, amelyekkel egy plurálisabb megközelítés segíteni tudja a közgazdaságtudományt abban, hogy hatékonyabbá és demokratikusabbá váljon. Jelen dokumentumunkkal kijelentjük, hogy lehetséges jobb közgazdaságtant megteremteni és egyúttal felhívás vitára is.

A GAZDASÁG CÉLJA

1. A gazdaság céljáról a társadalomnak kell döntenie. Semmilyen gazdasági célkitűzés nem választható el a politikától. A siker mutatói politikai döntéseket képviselnek.
2. A gazdagság és a jövedelem elosztása a gazdasági valóság alapkérdése és annak kell lennie a gazdasági elméletekben is.

3. A közgazdaságtan nem mentes az értékektől és a közgazdászoknak világosan ki kell fejteniük, milyen értékítéleteket hoznak. Ez különösen vonatkozik azokra az értékítéletekre, amelyek nem érzékelhetők a járatlanok számára.
4. A szakpolitika nem „kiegyenlíti” a gazdasági színteret, hanem valamely irányba billenti. Konkrétabban meg kell vitatnunk, hogy milyen gazdaságot akarunk és azt hogyan kívánjuk elérni.

A TERMÉSZETES VILÁG

5. A gazdaság természete, hogy a természet és azon társadalmak egyik alágazata, amelyekben kialakul. Nem létezik önálló entitásként. Ezért működésében a társadalmi intézmények és az ökológiai rendszerek központi és nem külső tényezőként jelennek meg.
6. A gazdaság nem tud fennmaradni vagy virágozni a természetes világból érkező inputok, vagy azon számos, az életet támogató rendszer nélkül, amelyeket a természeti világ nyújt. Léte függ az energia és anyagok folyamatos átáramlásától, és kényes egyensúlyon alapuló bioszféra keretén belül működik. Olyan közgazdasági elmélet, amely a természetes világot modellje külső tényezőjeként kezeli, nem tudja teljes mértékben megérteni, hogy a természetes világ degradálódása hogyan károsíthatja saját kilátásait is.
7. A közgazdaságtannak fel kell ismernie, hogy a nem megújuló energiák és erőforrások nem állnak végtelen mennyiségben rendelkezésre, és e készletek felhasználása a bennük rejlő energiához való hozzáférés céljából megváltoztatja a bolygó globális energia-egyensúlyát és olyan következményekhez vezet, mint az éghajlati felmelegedés.
8. A gazdaság és az ökológia közötti visszacsatolást nem lehet figyelmen kívül hagyni. A tény, hogy idáig figyelmen kívül hagyták ezeket, ahhoz vezetett, hogy a globális gazdaság már jóval a neki otthont adó ökológia élhető határértékeit túllépve működik, mégis működéséhez további növekedésre van szüksége. A közgazdaságtannak azonban bolygónk objektív ökológiai korlátaiba kell ágyazódnia.

INTÉZMÉNYEK ÉS PIACOK

9. Valamennyi piacot törvények, szokások és egy adott kultúra hoz létre és alakít, és hatással van rájuk, amit a kormányok cselekszenek, vagy nem tesznek meg.
10. A piacok a köz- és magántulajdonban lévő, különböző típusú szervezetek (valamint az önkéntes szektor és a civil társadalom szervezetei) közötti interakciók eredményeként jönnek létre. További tanulmányokra van szükség azzal kapcsolatban, hogy ténylegesen hogyan szerveződnek e szervezetek és hogyan működnek, illetve működhetnének a közöttük létrejövő kölcsönös kapcsolatok.
11. A piacok komplexebbek és kevésbé kiszámíthatók is annál, mint ami a kínálat és a kereslet egyszerű összefüggéseiből következne. A közgazdaságtannak szüksége van arra, hogy alaposabban megértse a piacok viselkedésének módját és sokat tanulhatna a komplex

rendszerekkel foglalkozó tudományokból, mint amelyet a fizika, a biológia és a számítástechnika alkalmaz.

12. Az intézmények formálják a piacokat és befolyásolják valamennyi gazdasági szereplő viselkedését. A közgazdaságtannak ezért az intézményeket modelljének központi részeként kell tekintenie.
13. Minthogy a különböző gazdaságok különböző intézményekkel rendelkeznek, előfordulhat, hogy az egyik gazdaságban jól bevált szakpolitika rosszul működik egy másik gazdaságban. Számos egyéb ok mellett többek között ezért valószínűtlen, hogy segítene, ha kizárólag elvont közgazdasági elméleten alapuló gazdaságpolitikák egyetemesen alkalmazható készletére tennénk javaslatot.

MUNKAERŐ ÉS TŐKE

14. A béreket, profitokat és az eszközök megtérülését be lehet mutatni úgy, hogy alakulásuk a tényezők széles körétől – nem csupán a termeléshez való relatív hozzájárulásuktól – függ, beleértve a dolgozók, a cégek, és az eszközök tulajdonosainak relatív erejét is. A közgazdaságtannak mélyrehatóbban meg kell értenie ezeket a tényezőket ahhoz, hogy azon döntésekhez több információt szolgáltatson, amelyek érintik a különböző társadalmi csoportok jövedelemből való részesedésének mértékét.

A DÖNTÉSHOZATAL TERMÉSZETE

15. A tévedések, az előítéletek, a mintázatok felismerése, a társadalmi érintkezések és a kontextusok mind fontos hatást gyakorolnak a viselkedésre, a gazdasági elmélet mégsem ismeri el ezeket. A mainstream közgazdaságtannak ezért az emberi viselkedés szélesebb körű megértésére van szüksége, és ebben tanulhat a szociológiától, a pszichológiától, a filozófiától és más elméleti iskoláktól.
16. Az emberek nem tökéletesek, ezért nem is lehetséges a „tökéletesen racionális” döntéshozatal. Minden olyan gazdasági döntés, amely valamilyen módon a jövőre irányul, magában foglal bizonyos fokú, nem számszerűsíthető bizonytalanságot, ezért mérlegelést igényel. A főáramú közgazdaságtani elméletnek és gyakorlatnak fel kell ismernie a bizonytalanság szerepét.

EGYENLŐTLENSÉG

17. Egy piacgazdaságban az azonos képességekkel, preferenciákkal és adottságokkal rendelkező személyek általában nem azonos vagyoni szintet érnek el, ami a véletlenből eredő eltéréseknek köszönhető. A szerencsében, illetve a körülményekben megmutatkozó ezen apró különbségek hatásai rendkívül eltérő eredményekhez vezethetnek hasonló emberek esetében is.
18. A piacok gyakran az egyenlőtlenségeket növelő tendenciákat mutatnak. Ugyanakkor az egyenlőtlen társadalmak számos szociális jóléti mutatószámában rosszabbul teljesítenek. A

főáramú közgazdaságtannak van még mit tanulnia arról, hogy ez hogyan és miért következik be, és hogy miképpen lehetne ezt elkerülni.

19. Az a feltételezés, miszerint egy ország gazdagabbá válásával az egyenlőtlenségnek előbb elkerülhetetlenül növekednie kell, mielőtt mérséklődne, hamisnak bizonyult. A GDP-növekedés és az egyenlőtlenség bármilyen kombinációja elképzelhető.

GDP-NÖVEKEDÉS, INNOVÁCIÓ ÉS ADÓSSÁG

20. A növekedés legalább annyira politikai, mint gazdasági elhatározás kérdése. Amennyiben úgy döntünk, hogy a „növekedésre” törekszünk, akkor számos kérdést – minek a növekedése, miért, kinek, mennyi ideig, és mennyi az elegendő növekedés? – kell explicit vagy implicit módon megválaszolnunk.
21. Az innováció nem valami, a gazdaságon kívülálló dolog, hanem a gazdasági tevékenység elválaszthatatlan része. Jobban megértenénk a GDP-növekedést, ha az innovációra úgy tekintenénk, mint ami a folyamatosan változó, egyensúlyhiányos ökoszisztémán belül következik be, amelyet a piacok szerkezete és a piacokon belül megtalálható valamennyi szereplő közötti interakciók formálnak.
22. Az innovációnak mind üteme, mind pedig iránya van. Az innováció „irányáról” szóló diskurzushoz meg kell értenünk a szakpolitikai döntéshozatal „célját”.
23. A magánadósság szintén alapvetően befolyásolja a gazdasági növekedés ütemét, a gazdaságelmélet mégsem foglalkozik vele. Az adósságtերemtés hitelből finanszírozott keresletet teremt, és mind az áru-, mind pedig az eszközpiacra hatással van. A pénzügy és a közgazdaságtan egymástól nem elválaszthatóak.

PÉNZ, BANKOK ÉS VÁLSÁGOK

24. A gazdaságban forgalomban lévő új pénz nagy részét kereskedelmi bankok teremtik, minden alkalommal, amikor új kölcsönt nyújtanak.
25. A pénzteremtés módja hatással van a javak társadalmon belüli elosztására. Következésképpen a pénzteremtés módját nem pusztán technikai, hanem politikai kérdésként kellene kezelni.
26. Mivel a bankok pénzt és adósságot teremtenek, a gazdaság fontos szereplőinek számítanak, ezért a makrogazdasági modellekben is meg kellene jelenniük. A bankokat nem tartalmazó gazdasági modellek nem lesznek képesek megjósolni a bankválságokat.
27. A közgazdaságnak azt kellene jobban megértenie, hogy miképpen jön létre az instabilitás és jönnek létre a válságok a piacokon belül, ahelyett, hogy a piacokat kívülről befolyásoló „sokkhatásokként” kezelné azokat.
28. A finanszírozás két dimenziója van: a rövid távú és spekulatív pénzügy és a finanszírozott reálgazdaság. Ezt a két problémát együtt kell tanulmányozni.

A KÖZGAZDASÁGTAN OKTATÁSA

29. A jó gazdasági oktatásnak az elméleti megközelítések sokaságát kell a diákok számára felkínálnia. Ebbe nemcsak a gazdasági gondolkodás története és filozófiája tartozik, hanem a jelenlegi megközelítések széles köre is, például az intézményi, az osztrák, a marxi, a posztkeynesi, feminista, ökológiai és a komplexitás irányzatai is.
30. A közgazdaságtan maga nem lehet egy monopólium. Az interdiszciplináris kurzusok alapvető fontosságúak a pénzügyi válságok, a szegénység és az éghajlatváltozás gazdasági változásainak megértéséhez. A politikát, a szociológiát, a pszichológiát és a környezeti tudományokat be kell építeni a tantervbe, anélkül, hogy a létező gazdaságelmélethez képest alsóbbrendű kiegészítéseként tekintenénk rájuk.
31. A közgazdaságtant nem szabad a modellek és az egyének értéksemleges tanulmányozásaként oktatni. A közgazdászoknak jártasnak kell lenniük az etikában és politikában, valamint képesnek kell lenniük arra, hogy értelmes kapcsolatot alakítsanak ki a nyilvánossággal.
32. A statisztikára és a kvantitatív modellekre való túlzott összpontosítás elvakíthatja a közgazdászokat más gondolkodásmódok iránt. A diákokat támogatni kell más módszertani megközelítések, például a kvalitatív kutatás, az interjúkészítés, a terepmunka és az elméleti érvelés felfedezésében.
33. A közgazdaságtannak mindenekelőtt a kritikus gondolkodás bátorításáért kell többet tennie, és nem elégedhet meg egyszerűen az elméletek memorizálásának és a modellek alkalmazásának jutalmazásával. A diákokat ösztönözni kell, hogy hasonlítsák össze, állítsák szembe egymással és kombinálják a különböző elméleteket, és kritikusan alkalmazzák azokat a való világ mélyreható esettanulmányaira.”

Közzétéve a reformáció 500. évfordulóján, és „kiszögezve” a London School of Economics kapujára december 12-én, kedden. www.rethinkeconomics.org, www.newweather.org,

Magyarra fordította: Szűcs Péter

„Szerkesztett formában megjelent a Portfolio.hu oldalon 2018. január 18-án.”